
Татяна Астарджијева / Tatyana Astardzhieva

ИЗБОРЪТ НА ВЪРХОВЕН УПРАВЛЯВАЩ
И ГЛАВНОКОМАНДВАЩ В РУСИЯ ПРЕЗ 1918 г.
ПЪРВИ СЪПЪТКИ

*Election of Suprem Governing and Chief Commander
in Russia 1918 First Steps*

Summary: *Alexsader Vasilievich Kolchak had been a prominent figure in the Civil War in Soviet Russia in the early twentieth century. His life had been marked by the romance of the times in which he had been living but also the years of tragedy.*

When the white movement had appeared in the end of 1917 it had been discussed an option for a military dictatorship. After the coup of 18.11.1918 Vice Admiral Al.V.Kolchak had been elected for the Chief Commander and Supreme Governing. He had a high reputation among the political and military circles of Russia and Europe as well as among the general population. Kolchak had been dedicated to serve the fatherland and had risen to title hadn't been given to no one else.

The power had been transmitted to him but the Supreme Governing had been limited by the Council of Ministers. Kolchak had begun reforms in various areas of social and political life. He hadn't known well the internal situation and hadn't been a specialist in administration and land tactic. The Admiral's high morality and patriotic feelings hadn't been enough to overcome the mistakes of people who had looked for personal interests. His lack of experience and failure in politic initiatives had reduced the final results.

Ал. Колчак е знакова фигура в Гражданската война на Съветска Русия в началото на XX в. Неговият живот е белязан както от романтиката на времето, в което живее, но и от трагизма на годините. В българска историографията името на Ал. В. Колчак се свързва предимно с белите генерали като по-минимални са сведенията за участието му полярните експедиции – негова страст, в Руско-японската война 1904–1905 г. и в Първата световна война. На 18 ноември 1918 г. адмиралът е избран за върховен управляващ и главнокомандващ противоболшевишките сили. Обект на изследването е периодът на съставяне на антисъветски правителствата в Северна Русия, избирането на Ал. В. Колчак на поста и проблемите, съпътстващи управлението му.

След революционните събития в Русия през 1917 г. на власт се установяват болшевиките. Промяната обаче не е мигновена, напротив – тя продължава няколко години. Привържениците на стария монархически режим и противниците на съветското правителство се обединяват в т. нар. бяло движение. На 2 ноември 1917 г. генералите Корнилов, Алексеев и Деникин създават „Доброволческата армия”. Някои изследователи поставят началото на Гражданската война в края на 1917 г., а други към пролетта на 1918 г. Съществува една неопределеност в хронологичните граници на Гражданската война. Началото ѝ се свързва със сблъсъците между Червената гвардия и нейните противници още през ноември 1917 г., но пикът на бойните действия е от пролетта-лято на 1918 до края на 1921 г. Предвид войната с Полша, военните операции в Средна Азия и съпротивата на басмачите, 1925 г. може да се възприеме като крайна граница на Гражданската война.

На Ал. В. Колчак се пада огромната отговорност да оглави бялото съпротивително движение срещу болшевизма на изток. Руските представители зад граница, както и ген. А. И. Деникин и ген. Н. Н. Юденич със своите армии признават Сибирското правителство за главно, тъй като територията на областта е обширна, свободна, а и местното население е настроено против червените. В Сибир се създава редовна войска, която не зависи от броя на доброволците. Освен това, Сибир има собствена връзка със съюзниците от Антантата, което спомага за ползването на материалната помощ и военни ресурси. Този факт не е от основно значение, тъй като в Сибир се намира златният запас на руската империя.

В началото на 1918 г. в покрайнините на Сибир, по точно по дължината на Транссибирската железопътна линия, започва формиране на бели правителства. Те изиграват важна роля в хода на Гражданската война. По-влиятелните от тях се оформят лятото на с. г. като следствие метежа на Чехословашкия корпус. В Поволжието, Урал и Сибир водеща сила против болшевизма са ешелоните.¹ Ешелоните се състоят от обявили се за военнопленници на Русия чешки и словашки войници, които трябва да се придвижат към Владивосток с цел присъединяване към френската армия. Чехословашкият корпус получава разрешението на съветската власт да носи оръжие. Изискването за по-строги мерки към чехи и словаци от страна на германското посолство в Москва дава основание на Л. Троцки да разпорежи разоръжаване и разформироване на ешелоните и постъпване в Червената армия. Командването на Чехословашкия корпус отказва да се подчини. Окончателен тласък към открито въоръжено настъпление на чехите предизвиква заплашителния тон на телеграмата на Троцки от 25 май 1918 г. за незабавна и пълна конфискация на оръжието.² Според нареждането се предвижда разстрел на всеки, който притежава оръжие, както и затваряне в

лагер или предаване в плен. Със събитията от края на май започва въоръжена борба, която се свързва с действията на разбунтувалия се Чехословашки корпус и решението на държавите от Антантата да разгърнат военна интервенция в Съветска Русия.³

След влизането на чехите в Самара на 8 юни 1918 г., бивши членове на Учредителното събрание, намиращи се в града – есери и кадети, образуват Общоруски орган – „Комитет на членовете на Учредителното събрание” (КОМУЧ). Формацията няма собствена армия и първоначално използва като бойна единица Чехословашкия корпус. Комитетът мобилизира селяните и работниците от Воткинския и Ижевския заводи против Съветите.⁴ В програмата на КОМУЧ се прокламира: създаване на народна армия, свикване на Учредително събрание, ликвидиране на Брест-Литовския мир, участие със съюзниците във войната до победен край, изграждане на руската държава като федеративна демократична република, национализация на земята, демократични свободи.⁵

В състава на КОМУЧ първоначално влизат 5 члена като председател е есера В. К. Волски. Той обявява временна власт до свикването на Учредително събрание на територията на Самарска губерния, а по-късно се опитва да предаде общоруско значение на организацията. Членовете на Събранието постепенно се увеличават от 5 на 29, на 71 и в края на септември броят им достига 97. Властта на КОМУЧ се разпространява в Самарска, Симбирска, Уфимска губернии и от части в Казанска, Екатеринбургска, Оренбургска и Саратовска губернии.⁶

В териториите, контролирани от Чехословашкия корпус – Челябинск, Томск, Омск, Самара, Екатеринбург, възникват нови органи, които претендират за властта. През юли 1918 г. в Екатеринбург е съставено Областно правителство на Урал, което няма своя армия. По национален признак е създадено башкирското и киргизко правителство и Национално управление на тюрко-татарските племена в Уфа.

Главен противник на КОМУЧ е образуваното на 23 юни 1918 г. в Томск Временно Сибирско правителство. То провъзгласява самостоятелността на Сибир. В неговия състав влизат есери и кадети. Начело на правителството застава кадетът П. В. Вологодски. Правителството формира собствени въоръжени сили – Сибирската армия. Характерно е, че на тази територия казашките атамани сравнително рано започват да защитават своята самостоятелност.

Съставената народна армия на КОМУЧ влиза на 10 септември в Казан и пленява голяма част от руския златен резерв. Поради опасността от германско настъпление в началото на 1918 г., съветското правителство дава указание златния запас на Русия да бъде прехвърлен в сейфовете на Казанската банка. През май с. г. ценностите от Петроград, Москва, Тамбов, Самара са предоставени за съхранение в Казан. Влизането на белогвардейци в града, на 7 август, дава възможност за преместването на резерва в Сибир. Според разпоредената про-

верка през май 1919 г. от Колчак, номиналната стойност на златния запас е на стойност 651 532 117 р. и 86 коп.⁷ В годините на Гражданска война, когато нараства инфлацията и финансовият дефицит, правителството на адмирала разчита на златния запас и успява да изпрати 1/3 от него: през 1919 г. на Великобритания е предадено 46 тона злато, на Япония – 43, на САЩ – 34, на Франция – 20 тона.⁸

Действията на отделните правителства нямат обща съгласуваност и често се стига до противоречия. Целите им обаче ги обединяват. До началото на септември 1918 г. белите правителства успяват да изтласкат и ликвидират съветската власт от Урал, Сибир и Далечния Изток. В началото на есента, в Уфа се състои съвещание, на което се образува Общоруско временно правителство – Уфимската Директория, съставена от петима – Н. И. Астров, В. Г. Болдирев, П. В. Вологодски, Н. В. Чайковски, а начело застава есера Н. Д. Авксентев.⁹ На 9. X. Директорията се премества в Омск.

Разочарован от действията на Временното правителство и случващото се в Русия през 1917 г., вицеадмирал Ал. В. Колчак приема предложението на американските дипломати да посети САЩ. Предвижда се съвместна руско-американска акция на флотите в Босфора и Дарданелите. На 27 юли 1917 г. заедно с осем офицера Колчак отпътува от Петроград, посещава Лондон и в началото на септември с. г. акостира в САЩ. На 16 октомври вицеадмиралът е приет от президента У. Уилсън. Колчак обучава американски моряци в изкуството да водят минна война. След неуспеха на замислената Босфорска операция и на настъплението на Л. Г. Корнилов, той решава да се завърне в Русия. Преминавайки през Япония, Колчак разбира за Октомврийската революция и за преговорите на Съветите с Германия. Новата ситуация в родината отново отблъсква Колчак и той се свързва с английския посланик в Токио сър Грийн. Признава пред дипломата, че не е съгласен със статуквото в Русия и моли да му бъде поставена задача във връзка с ангажираността към съюзниците. Колчак се отправя към Месопотамския фронт, но скоро се завръща в Далечния Изток. В Пекин той научава от посланик Н. А. Кудашев за формирането на антиболшевишка Доброволческа армия в Южна Русия. С цел да образува подобна Ал. Колчак пристига в Харбин, но там разбира за своеволията на казашките атагани и нарасналите амбиции на японците.

Поредното разочарование отправя вицеадмирала на юг, към Доброволческата армия и нейните генерали. По пътя обаче плановете на Колчак се променят.

Заедно с английския генерал А. У. Нокс, през октомври Ал. В. Колчак пристига в Омск. Там личността на Колчак прави силно впечатление на местните политици, заради което му е предложено да обедини антиболшевишките сили в Сибир. Веднага се отправя към фронта, където разбира за недоволството на армията от управлението на Директорията. Белите армии успяват да освободо-

дят територията на Сибир от червените. Областта е достатъчно голяма, има полезни изкопаеми и хранителни запаси. Слабост обаче е неравномерно и дори рядко населената територия, липсата на добра инфраструктура.

На 4 ноември вицеадмиралът е назначен на поста военен и морски министър в правителството¹⁰. На 17 срещу 18 ноември офицерите от казашките части на Волков и Красилников извършват преврат и свалят Директорията. Установена е военна власт, която трябва да поведе борбата против болшевизма. Арестувани са Авксентев и Зензинов. Министър-председателят Вологодски свиква спешно заседание на Съвета на министрите. Взето е решение управлението да се предаде на военно командване, а според приетото „Положение за временното устройство на властта в Русия” властта се предава еднолично на върховен управител и Съвет на министрите.¹¹

Ал. В. Колчак е запознат със становището за еднолично управление, за което той също дава своето съгласие.

Кандидатурите за върховен водач на Русия се оказват три. Първата е на ген.-лейт. Василий Георгиевич Болдирев, предложен от началник-щаба на Сибирската армия ген.-майор Сергей Николаевич Розанов; втората – на управляващия КВЖД ген.-лейт. Дмитрий Леонидович Хорват и третата – на вицеадмирал Ал. В. Колчак.

След провала на Учредителното събрание, авторитетът на Болдирев спада, а участието му в интриги допълнително влошава положението му. Кандидатурата е обречена на провал още при депозирането ѝ. Зает с далекоизточните проблеми, новата служба за Хорват би коствала повече усилия. Остава кандидатурата на Колчак. По това време той е известна личност, има добри връзки с представители на Антантата и се слави като честен човек в различни политически кръгове. Важно условие е, че в него вярват и армията, и флота. Тези обстоятелства определят окончателния избор на Съвета на министрите, които избират единодушно третия кандидат. При избора Колчак е произведен в адмирал.

В Сибир, Урал и в Далечния Изток населението приветства новия избор. Болшинството иска спокойствие и ред, виждайки възможност това да се случи при еднолично управление.

Избирането на Колчак за върховен управител на Русия е признато от ген. А. И. Деникин, както от руската емиграцията и ръководителите на интервентите, намиращи се в Сибир – генералите Нокс и Жанен, но единното управление на армиите на белите остава номинално.¹²

Чехословашкият национален съвет не одобрява преврата. По тази причина Корпусът започва изтегляне от фронтовата линия.

Против Ал. Колчак са и есерите. Техни привърженици тръгват на открита въоръжена борба против върховния управляващ, но са арестувани и отведени в затвор.

Противник на Ал. В. Колчак се оказва забайкалския атаман Григорий Семьонов.¹³ Последният се ползва с големи правомощия и често определя съдбата на много хора. Конфликтът между двамата се отнася към времето, когато Семьонов си сътрудничи с Хорват в Харбин. Близък до Колчак офицер е арестуван по заповед на атамана. В момента преди разстрела, адмиралът защитава подопечния си и дори арестува атаманския представител. Ал. Колчак бързо забравя за случая, докато Семьонов само отлага разправата. Скоро му се отдава възможност. Атаманът предлага водача на Оренбургското казачество Александър Илич Дутов с цел да разколебае Директорията при избора на Колчак. Въпреки саботажите и протестите, организирани от забайкалските казаци под командването на Семьонов, Ал. Колчак е произведен в адмирал и избран за върховен владетел. От своя страна Дутов се свързва лично с атамана и го призовава безпристрастно да прецени сложната политическа обстановка в Сибир и да разреши по миролюбив начин разногласията си с Колчак.

Руският историк С. П. Мелгунов, който е изследовател на преврата от 18 ноември пише: „ Безусловно, „заговорът” не е създаден за един ден. Целият период от съществуването на Директорията, така или иначе е временен и се подготвя нейното сваляне. Съществуването ѝ не удовлетворява никого – нито десните, нито левите, нито центъра, на когото Директорията се опира. Въпросът за смяната на правителството се преувеличава във всички кръгове – и в салоните, и в частните съвещания на обществените деятели, и във военните среди, и в правителствените сфери, и в средите на чужденците”.¹⁴

Факт е, че на полк. Степанов (бивш командир на 1-и чешки полк) е възложено на 13 октомври да формира в Новониколаевск Особена дивизия от своите предишни части като му се окаже всякакво съдействие. Удостоверението, оказващо задачата е подписано от полк. Слижков, полк. Сиромятников и кап. Шмигел. По повод разпореждането, Степанов собственооръчно написва: „ Моята особена задача се състои в това, да се създадат условия за безболезнения преход на властта от Директория към диктатура на адмирал Колчак, а следователно и сваляне на върховния главнокомандващ (Болдирев). Каква ирония на съдбата – той сам моли и заповядва да ми помагат с всичко”.¹⁵ Самият Колчак не взема участие в преврата, но е известен за необратимостта на събитията.

Осъществяването на временна върховна държавна власт от Ал. Колчак започва от 18 ноември 1918 г. Още същия ден той издава заповед, разкриваща основните направления на новата власт: „Приемайки кръста на тази власт в изключително трудните условия на Гражданска война и при пълно разстройство на държавните работи и живот, обявявам, че аз няма да тръгна по пътя на реакцията, нито по гибелния път на партийността. Главна цел ще е създаването на боеспособна армия, победата над болшевиките, и установяване на законността и порядъка”.¹⁶ Адмиралът се ползва с подкрепата на Антантата, която му оказва материална и политическа помощ. Главна задача пред новото правителство е

борбата с болшевиките и съхранение на държавността. В перспектива остават демократичните преобразования, въвеждането на граждански свободи, свикване на Учредително събрание, което да реши държавното устройство.¹⁷

Законът, който гласува Съветът на министрите „За временното устройство на държавната власт в Русия” прокламира: върховната държавна власт се предава на върховен управляващ и върховен главнокомандващ на въоръжените сили; на върховния управляващ се дава право да предприема извънредни мерки за обезпечаване на въоръжените сили и за въдворяване на реда и законността; всички проекти на законите задължително трябва да влязат за разглеждане в Съвета на министрите и след одобрението от тях да постъпят за утвърждаване от Колчак; в своята свобода на действие главнокомандващият съществено е ограничен, тъй като всички му актове задължително се закрепват от председателя на Съвета или от началника на съответното ведомство; в случай на смърт или тежка болест и при отказ от званието върховен управител, осъществяването на върховната власт се връща отново към Съвета на министрите.¹⁸ Обвързаността на върховния управител и главнокомандващ със Съвета на министрите, отделя Колчак от пълния смисъл на понятието диктатура. За изпълнението на задачите важно условие е компетентността на министрите.

Получавайки правомощия, Колчак произвежда Вячеслав Иванович Волков в генерал-майор, разчитайки последния да усмирява атаман Г. Семьонов. Той от своя страна се отказва от противодействия, но отправя молба до командира на японската дивизия в Забайкалието да го защити при евентуална разправа. Отрядът на Волков е спрял от японците, но и Семьонов е задължен да се подчини на върховния управник – нещо, което той прави.

През цялото време на управлението си Ал. Колчак говори за свикване на Национално Учредително събрание и Общосибирско събрание като условие за възстановяване на руската политическа система. Създадени са Комисия по въпросите за общоруско представително събрание с учредителен характер и областни представителни учреждения. Те трябва да изработят проект, който да разгледа принципите за всеобщо, равно и тайно гласуване. Пряко гласуване се предвижда само за градовете с жители над 200 хил. човека, в селските райони се предвижда двустепенно гласуване.¹⁹ Избирателни права имат всички граждани над 25 г., изключвайки тези, които участват в болшевишките бунтове. Подобни мерки обаче не успяват да се наложат в годините на Гражданската война и проектът остава една формалност.

Министрите от правителството, оставени на Ал. Колчак по наследство от Директорията, по своите професионални качества са слабо подготвени за държавна дейност и не успяват да решат мащабните задачи. Върховният управител не познава своите подчинени и затова се налага да се опира на чуждото мнение и преувеличените заслуги на случайни хора. Съществува регионално и лично съперничество – например между атамана на Сибирското казачество

Иван Ринов и ген. Лебедев.²⁰ Докато авторитетите се съсредоточават на юг, на изток трябва да се избира от наличните. Професионалист е единствено министърът на комуникациите Леонид Александрович Устругов, направил кариера в Петербургското министерство в качеството на помощник-началник в управлението на жп транспорта, в последствие началник на Омските линии.²¹ Той назначава помощници и разпределя върху тях задълженията по управление на жп линиите и транспорта. Останалите министри нямат опит в своите сфери, дейността им компрометира още повече безсилието на Колчак в административното управление. Например външният министър Иван Иванович Сукин (който е само на 28 г.), проваля отношенията на Ал. Колчак с японците и преговорите с представителите на пленените чехи и словаци. С нищожен опит и липса на дипломатически качества, Сукин не предизвиква доверие в американските и английските представители.

Към Съвета на министрите са създадени Малък съвет за разглеждане на второстепенни въпроси и Междуведомствена комисия – административен орган, обединяващ работата на различните ведомства.²²

На дневен план стоят военни въпроси за решаване: създаване на армия, борба с болшевиките до пълното им прогонване от Сибир.

Сибирската армия е създадена по нареждане на Временното сибирско правителство през юни 1918 г. в Новониколаевск. Отначало се нарича Западно-сибирска армия, а от края на юли само Сибирска армия. Начело на войската застават Гришин-Алмазов, Иванов-Ринов, а след преврата от 18. XI. и образуването на Главно командване се управлява от Колчак, като от декември в армията започва реорганизация.

Избран за главнокомандващ, Ал. Колчак се грижи за войниците, приемайки лично техните жалби, многократно е на фронта за лични проверки, бори се с корупцията. Например сам арестува и дава под съд началника на военните съобщения ген. Касаткин, затова, че не предприема стъпки против корумпирания поручик Рудницки.²³

Върховният управител наследява създадената през 1918 г. Сибирска армия. По численост тя наброява 800 000 човека, но боеспособността ѝ е значително по-малка, тъй като в състава ѝ влизат интендантските служби, командированите към обоза, различните военни и дори граждански учреждения.²⁴ Сибирската армия е дисциплинирана, добре облечена и въоръжена, получаваща храна от богатия в това отношение Сибир, а военните нужди са осигурени от Америка и Англия.²⁵ За формирането на боеспособни полкове голяма роля изиграва пребиваващият по заповед на ген. М. В. Алексиев в Сибир, полк. Алексей Николаевич Гришин-Алмазов. Преценявайки недостига на хора, полковникът издава заповед за мобилизация на наборите 1899–1901 г. и налага строга дисциплина. Програмата за формирането на новите части е сведена до знанието на всеки военнослужещ. Гришин запознава офицерите си с главната

цел – Сибирската армия да защити автономията на Сибир от посегателството на червените и изграждане на демократичното управление. Комплектуването на армията се извършва на териториален принцип, укрепват се взаимоотношенията между чиновете. Еднолична е заповедта на Гришин-Алмазов да не се дават награди в Сибирската армия за участие в бойни действия, тъй като Гражданската война се счита от полковника за братоубийствена.²⁶

След преврата от 18 ноември започва спешна реорганизация на армията в Сибир и Урал. Обявена е мобилизация. За един месец е създадена войска не само за защита, но и за нападение. Разпоредената мобилизация преминава успешно и казармите са напълнени с новобранци. Сибирците първи и без чужда помощ прогонват болшевиките, благодарение на решителни и патриотично настроени офицери.²⁷ След месец работа по организирането на войската, Гришин е свален от поста военен министър като формален повод е изказването му пред британския консул в Челябинск: „ Въпросът е кой повече се нуждае – Русия от съюзниците или съюзниците от Русия”.²⁸ Полковникът е отзован на юг, в разпореждането на Деникин, получавайки длъжността военен губернатор на Одеса.

От първите дни на управлението за адмирала започват недоразуменията със съюзниците. На 14 декември в Омск пристига главнокомандващият съюзните сили ген. М. Жанен. Двамата обсъждат въпроси около участието в боевете срещу Червената армия и върховенството на командването. Между Колчак и Жанен се разгаря спор. Адмиралът е възмутен от желанието на Франция, Англия и САЩ да се обсъждат подобни въпроси и категорично отхвърля предложението за върховенство на чуждестранното офицерство в командването. В крайна сметка Колчак се съгласява Жанен да стане заместник на руския главнокомандващ, а покровителството на френския генерал да се отнесе само до чуждестранните войски, под чиято охрана ще бъде предадена Транссибирската магистрала.²⁹

В Омск болшевиките организират въоръжено въстание. То обаче не получава разпространение, но става причина за есеровска пропаганда срещу Колчак.³⁰

Новият военен министър ген.-майор Павел Павлович-Ринов е бивш полицейски пристав на Туркестан, без особени знания във военните дела. Той издава указ за бившите офицери, избягали от Червената армия, според който влизането в редовете на белите изисква изпитателни срокове.

Разбирайки важността на поста, Ал. Колчак скоро заменя военния министър с ген.-лейт. Болдирев. Той се отличава със значителна научна подготовка и строеви опит, макар и скептиците да определят, че високото звание не е оправдано. За началник-щаб е избран ген.-майор Сергей Николаевич Розанов – участник в Руско-японската война 1904–1905 г., а март 1917 г. – началник на дивизия.

В хода на Гражданска война в Сибирската войска все повече се усеща липсата на офицерски кадри. В периода 1918–1922 г. в Сибир са създадени

военни училища, които ползват базата на научните практики и техники, изработени в началото на Първата световна война. Най-надеждна войскава единица в поддържането на реда, както и в предотвратяването и потушаването на метежи си остават юнкерите. Те инстинктивно се противопоставят на превръщането на Русия в база на световния комунизъм. От военните училища особено се отличават Оренбургското и Уралското, като срокът на обучение първоначално е определен на осем месеца, но нуждата от попълнения на армията, намалява периода и дори той остава неопределен.

През декември 1918 г. се пристъпва към реорганизация на Сибирската армия. Тя е разделена на три основни единици. На 24. XII. 1918 г. от Екатеринбургската група е образувана Сибирската армия, разположена по Пермското направление, с командир ген. Радол Гайда. На 28 декември е сформирана Оренбургската (Южна Сибирска) казашка армия на ген. Александър Илич Дутов. От своя страна той си взаимодейства с Уралската казашка армия на ген. Николай Антонович Савелев, по-късно заменен от ген.-майор Вл. С. Толстов.

От Прикамската и Самарска група на 1 януари 1919 г. е създадена Западната армия начело с ген.-лейт. М. В. Ханжин. Тя е подкрепена от Южноармейската група на ген.-майор Петр Алфредович Белов.

Всяка отделна бойна единица има своя специфика, но традициите и христололюбивото войнство се изграждат и съхраняват по време на императорския период на Русия. Нов момент е участието на православното духовенство в живота на армията.

Със заемането на властта, съветската власт започва антицърковна политика. Поради това по територията на страната с антиболшевишко население и бели правителства се появяват регионални обединения на духовенството.

В началото на 1918 г. по призива на Поместния църковен събор в губернските градове на Русия се провеждат църковни шествия. Подобно мероприятие е проведено в Омск, начело на което застава епископ Силвестър. На 22 април 1918 г. патриарх Тихон издига Омския и Павлодарския епископ Силвестър в сан архиепископ.

През ноември 1918 г. на църковно съвещание на архиепископите в Томск е прието постановление за създаване на Висше временно църковно управление на Сибир.³¹ Начело застава Силвестър, архиепископ Омски.

Със съдействието на архиепископа в армията на Колчак се възстановява института на военното духовенство. Така към март 1919 г. в разпореждане на армията се намират 1500 военни свещеници.³² През февруари 1919 г. е избран главен духовник на армията и флота – протоерей Александър Касаткин, който от края на 1916 г. служи в 1-а армия, а преди това участва в Руско-японската война. Кандидатурата му е лично поддържана от адмирала. Военният министър включва в правомощията на главния свещеник всички църкви и благотворителни учреждения на военните ведомства. В своята работа духовникът се ръко-

води от църковните правила и устави, от законите и военните постановления. Взаимодействието между върховния управител и свещеника започва още в началото на 1919 г. Тогава адмирал Колчак получава лично от патриарх Тихон писмо и икона на св. Николай Чудотворец. По сведенията на адютанта на Колчак – ротмистър В. В. Князев, то изразява благословението на духовният водач в борбата с „атеистическата власт над страдащия руски народ”.³³ Създадени са отделни бойни части, състоящи се единствено от църковнослужители, нар. „Св. Кръст”, „Св. Бригада”, „Исус Христос”, „Богородица”, „Николай Чудотворец”. Дружините представляват едновременно воински части и религиозни братства, но продължават изпълнението на главната задача – борба срещу болшевизма.

В началото на 1919 г. Силвестър сам посещава Томска, Красноярска и Иркутска епархии, произнася стотици проповеди, разяснявайки антихристиянската същност на болшевизма. С негово покровителство в Омск започват да излизат две списания: „За Свята Русия” и „Сибирски благовестник” (нар. още „Камбанен звън”). Съдбата на Силвестър е в унисон с годините на Гражданската война – той отказва предоставената му възможност да напусне Омск и при настъплението на червените е арестуван и обвинен в подпомагане на бялото движение. Затворен в градския затвор, след осем седмици на изтезания Силвестър умира на 26 февруари 1920 г.

Първите задачи на Ал. Колчак и новото правителство се отнасят не само до възстановяване на държавната власт върху цялата територия на Сибир и Далечния изток, но и до възстановяване на търговията. Правителството на Колчак отменя регулирането на хлебната, месната и маслена търговия. Разрешена е покупко-продажбата на всички продукти на свободни цени. Проблем е липсата на промишлени стоки. Въведен е Държавен контрол, който през 1919 г. регламентира държавния монопол върху захарта и спиртните напитки. В условията на война отново върху селяните пада тежестта около изхранването на армията. Характерния за червените „военен комунизъм” между 1918–1921 г. донякъде повтаря поведението на белите около изхранването на армията. В резултат на действията им, започват селски въстания и протести.

В правителството на Колчак се създава Министерство на труда. Възстановяват се борсите на труда и болничните каси, отваря врати „примирителната камара” и съд, отговарящи за спорните въпроси между работник и работодател. Министър Л. И. Шумиловски не успява да изработи мерки, които да отговорят на претенциите на работниците, а животът им протича при крайно тежки условия. Разрухата, безработицата, ниските заплати стават повод за антиколчаковски въстания в Омск, Тюмен, Красноярск, които в повечето случаи са ръководени от болшевици.

Предлагат се оздравителни мероприятия във финансовото управление, въвеждане на приемливи данъци, възстановяване на правосъдието, прераз-

глеждане на сложните отношения със съюзниците и предприемане на стъпки за признаване на Сибирското правителство като легитимна общоруска власт. На 21. XI. 1918 г. в Омск е създадено Държавно икономическо съвещание. Председател на органа става С. Г. Феодосев. В Съвещанието членуват представители от Съюза на търговията и промишлеността, Военно-промишления комитет, банкери, някои министри, уралски промишленици. Задачите на ДИС са набиране на средства за финансиране на армията и организиране на нейното снабдяване.

Представителите на Англия, Франция, САЩ и Япония затрудняват допълнително политиката на адмирала. В началото на 1918 г. Съглашението търси сътрудничеството на властите в Москва и при доказателства за неуспех на дипломатическите разговори се обръща към противниците на Съветите.³⁴ От пролетта на 1919 г. Антантата обмисля да подкрепи масово белите с настъпление като подпомогне Колчак и Деникин, както и да участва в извоюването на независимостта на балтийските и кавказки републики. Антантата поддържа тези, които според нея ще обезпечат настъплението против Съветите, какъвто е и примера с подкрепата за Колчак.³⁵ Без да се съобразяват с вътрешната ситуация, чуждестранните мисии искат да наложат собствените си интереси. Колчак защитава руските стремежи пред Финландия и е готов да подпише съюз с нея, но се отказва. В допълнение към финландската независимост, северната съседка пожелава и териториални отстъпки – Карелия и Колския полуостров.³⁶

Ал. Колчак застава Бухара и Хива да се признаят за протекторат на Русия и разработва инструкции за Архангелск и Южна Русия. През януари 1919 г. ген. Н. Н. Юденич се свързва с Върховния управител, признава политическата му платформа и предлага военен план. Адмиралът го одобрява и му предоставя 1 млн. рубли за формиране на войскови части.³⁷

Колчак отлага до свикване на Учредително събрание вътрешната автономия на отделните народности – казаци, башкирци, татари и др. За разлика от него Съветите обещава широки права на националностите.

Създадена е правителствена комисия за снабдяване на освободеното от болшевиките население с предмети от първа необходимост. Заповедта категорично забранява изземванията от местните жители, телесните наказания, дори и при започване на селски въстания. Въпреки заповедта изземванията не спират.

В Сибир преобладава селското население. Според Декрета за земята, болшевиките раздават земя. Неприемайки съветската власт, Колчак обявява тази мярка за незаконна, а министрите му отменят решението на Временното сибирско правителство за връщане на помешчическата земя (заедно с инвентара) на собствениците.³⁸ Земевладеенето е ориентирано към малките трудови стопанства, владеещи частна собственост земя. Срокът на прехода се определя на 40 год. Селяните получават земя, но не безплатно, а я закупуват по държавни цени.

Приети са някои аграрни закони до свикването на Учредително събрание, но местните селяни така и не научават за тях, участвайки по фронтите. Например в Архангелския край селяните не приемат есерово-меншевишкото аграрно законодателство, а това на Сибир, смятайки го за по-справедливо и благоприятно.³⁹

В началото на 1919 г., Червената армия от 300 хил. д. през 1918 г., достига 1,8 млн. д. като броят на белите остава в следното съотношение: Колчак – 400 хил., Деникин – 160 хил., Юденич – 20 хил. д.⁴⁰ Заповед на Ал. Колчак от 3 януари 1919 г. разписва действията на бялата армия. В Главното командване е изработен план за настъпление срещу Червената армия, като основно направление става линията Вятка – Вологда – Котлас – Архангелск.

Скоро предначертаните мерки се оказват под заплаха – болшевиките се намират в центъра на бойната линия, а материалната и техническа част на белите е недостатъчна. Фронтът се разтегля върху 1800 км – от северните части на Каспийско море до тундрата. По тази причина Ал. Колчак изоставя обширната територия на Южен Урал като се установява в предпланините на Среден. Съставът на армията се състои от офицери, но и от случайни хора. Умората от Първата световна война допълнително затруднява обстановката. За разлика от Южна Русия, на Изток е налице недостиг на висши офицери, способни да поведат бойните действия. Такива са Вл. О. Капел и Ан. Н. Пепеляев, но те остават на заден план, заради хора бързо издигнали се до високи длъжности. Самият Ал. Колчак е професионалист в морските тактики, но не и в сухопътната стратегия. Началник щаб става корниловският офицер Дмитрий Антонович Лебедев, който по подобие на предшествениците си бързо получава званието генерал.

* * *

През първите години от Гражданската война на територията на Русия се оформят т.нар. бели армии и правителства. Техните действия са насочени против новата съветска власт. Обединение между тях съществува на база цели – борба и унищожение на болшевизма в Русия. Едновременно с това обаче представителите на бялото движение в отделните райони на страната на практика нямат връзка помежду си. Често дори се наблюдава противопоставяне и конкуренция поради собствени амбиции.

Още при възникването на бялото движение в края на 1917 г. се обсъжда вариант за военна диктатура. След преврата от 18 ноември 1918 г. за поста върховен управляващ и върховен главнокомандващ е избран вицеадмирал Ал. В. Колчак. Той се ползва с висок авторитет сред политическите и военни среди на Русия и държавите от Европа, както и сред обикновеното население. Отдаден да служи на отечеството, адмиралът се издига до звание, непринадлежащо до момента на друг.

Властта е предадена еднолично, но съществено условие е, че върховният управител е ограничен от Съвет на министрите. Колчак започва преобразования в различните сфери на общественно-политическия живот. Той не познава достатъчно вътрешната обстановка, не е специалист в административното управление и сухопътната тактика. Високият морал, патриотичните чувства на адмирала не успяват да преодолеят грешките на хора, преследващи лични интереси. Липсата на опит, полуvinчатите мерки и инициативи в политиката, намаляват крайните резултати.

Участникът в събитията, барон Алексей Павлович Будберг, дава следната характеристика за Ал. В. Колчак: „отнесен идеалист, полярен мечтател..., но искрен човек, ... убеден раб на дълга и службата на Русия”.⁴¹

БЕЛЕЖКИ

¹ **Белегов, Б.** Русия 1917–1939 (социално-икономически и политически аспекти), В. Търново, 2001, с. 74.

² **Петров, П. П.** От Волги до Тихого океана в рядах белых. Воспоминания, документы. Москва., 2011, с. 334.

³ История России, Москва, 2013, с. 362–364.

⁴ **Белегов, Б.** Пос. съч., с. 74

⁵ История России новое и новейшее время, Москва, 2010, с. 439.

⁶ Каппель и каппелевцы в: Военно-историческая серия „Белые воины”, Москва, 2010, с. 271.

⁷ С Колчаком – против Колчака. Краткий биографический словарь, Москва, 2007, с. 199.

⁸ Пос. съч., с. 200.

⁹ История России новое и новейшее время, Москва, 2010, с. 439.

¹⁰ **Шамбаров, В.** Белогвардещина. Параллельная история Гражданской войны., Москва, 2012, с. 204.

¹¹ Пос. съч., с. 205.

¹² <http://www.viacvrasia.com/bg/> Сивилов, Ал. Цветът на войната.

¹³ История России новое и новейшее время, М., 2010, с.439

¹⁴ **Петров, П. П.** Пос. съч., с. 459.

¹⁵ **Петров, П. П.** Пос. съч., с. 459–460.

¹⁶ **Гончаренко, О.** Белое движение, Москва, 2007, с. 94–95; http://militera.lib.ru/research/slobodin_vp/index.html-Слободин, В. П. Белое движение в годы гражданской войны в России (1917–1922 гг.), Москва, 1996.

¹⁷ История России новое и новейшее время, Москва, 2010, с. 439; Шамбаров, В. Пос. съч., с. 340.

¹⁸ http://militera.lib.ru/research/slobodin_vp/index.html-Слободин, В. П. Пос. съч.

¹⁹ С Колчаком-против Колчака, Пос. съч., с. 183.

²⁰ **Шамбаров, В.** Пос. съч., с. 339.

²¹ **Гончаренко, О.** Пос. съч., с. 96.

- ²² С Колчаком-против Колчака, Пос. съч., с. 230.
- ²³ **Шамбаров, В.** Пос. съч., с. 341.
- ²⁴ **Гончаренко, О.** Пос. съч., с. 97.
- ²⁵ ЦВИА, ф. 23, оп. 2, а.е. 379, с. 367.
- ²⁶ **Гончаренко, О.** Пос. съч., с. 98.
- ²⁷ ЦВИА, ф. 23, оп. 2, а.е. 379, с. 368.
- ²⁸ **Гончаренко, О.** Пос. съч., с. 98.
- ²⁹ **Шамбаров, В.** Пос. съч., с. 343.
- ³⁰ Пак там.
- ³¹ **Андреев, А.** Руската православна църква през първата половина на XX в., В. Търново, 2006, с. 157–158.
- ³² **Гончаренко, О.** Пос. съч., с. 101.
- ³³ **Гончаренко, О.** Пос. съч., с. 102.
- ³⁴ http://militera.lib.ru/research/slobodin_vp/index.html-Слободин, В. П. Пос. съч.
- ³⁵ **Ненароков, А. П.** Восточный фронт 1918, Москва, 1969, с. 262.
- ³⁶ **Шамбаров, В.** Пос. съч., с. 340.
- ³⁷ **Андреев, А.** Русия (Съветска Русия, СССР) 1914–1945 година, В. Търново, 2005, с. 30.
- ³⁸ **Горинев, М. М., Л. Л. Пушкова.** История России XX века, Москва, 2004, с. 93.
- ³⁹ **Шамбаров, В.** Пос. съч., с. 340.
- ⁴⁰ Пак там, с. 77.
- ⁴¹ Пак там, с. 337.